

ÇANAKKALE SAVAŞI'NIN TARİHSEL BOYUTLARI VE MUSTAFA KEMAL (ATATÜRK)

Mustafa ALBAYRAK*

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin yönetimini elinde tutan İttihat ve Terakki Fırkası liderlerinin büyük beklentileri ve ısrarları ile katıldığı Birinci Dünya Savaşı, bu Devlet'in tarihsel varlığının son bulmasıyla sonuçlanmıştır. Bu savaş içinde Osmanlı Devleti'nin bir an önce savaş dışı bırakılması amacıyla İngiliz Bakan Winston Churchill'in baskıları ile açılan Çanakkale Cephesi ise, gerek Osmanlı Devleti ve gerekse İtilaf Devletleri bakımından büyük bir önem taşımakta idi. Bu yüzden ki, her iki taraf da Çanakkale Cephesi'ne özel bir önem vermişlerdir. Trablusgarp ve Balkan yenilgilerinden sonra büyük bir moral çöküntüsü içinde olan Osmanlı ordusu bu savaşta, bütün varlığını ortaya koymuş ve Çanakkale'nin geçilmezliğini kanıtlamıştır.

Bu önemli savaşa Yarbay rütbesiyle katılan Mustafa Kemal (Atatürk), Anafartalar ve Arıburnu bölgeleri olmak üzere, iki önemli yerde görev almıştır. Bu görevleri büyük kayıplar pahasına da olsa başarıyla yerine getiren Yarbay Mustafa Kemal, iyi yönetildiği takdirde Türk askeri ile neler yapabileceğini kanıtlamıştır. Sonuçları bakımından Birinci Dünya Savaşı'nın en önemli cephelerinden biri olan Çanakkale Cephesi'nin, Yarbay Mustafa Kemal'in mesleki ve kişisel yaşamında da çok özel bir yeri olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Anafartalar, Arıburnu, Conkbayırı, Chanakkale, Gelibolu, Mustafa Kemal(Atatürk), Enver Paşa, Esat Paşa, Ian Hamilton, Liman von Sanders.

ABSTRACT

The First World War, into which Ottoman State entered with great expectations and insistences of the leaders of Union and Progres Party, ends with falling of the State. Throughout the war, Chanakkale Front which was opened by the pressures of English minister Winston Churchill with the aim of leaving Ottoman State out of the war immediately, had a great importance both for Ottoman State and the Allies. For this reason, both sides gave special importance to Chanakkale Front. Being very depressed after the Trablusgarp and Balkan defeats, Ottoman army made its best and proved that Chanakkale could not be passed.

Participating in this important war as a Colonel Mustafa Kemal (Atatürk) was appointed to two important peninsula as Anafartalar and Arıburnu. Completing these duties succesfully even at the cost of great losses, Mustafa Kemal proved what could be done with Turkish army when ruled appropriately. Being one of the most

(*) Yrd. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslar arası İlişkiler Bölümü-KIRIKKALE

important fronts of the First World War from the point of its consequences, Chanakkale front had a special part in private and profession life of Mustafa Kemal .

Key Words: Anafartalar, Ariburnu, Conkbayiri, Chanakkale, Gallipoli, Mustafa Kemal (Atatürk), Enver Pasha, Esat Pasha, Ian Hamilton, Liman von Sanders.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, son olarak katıldığı Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda aldığı yenilgilerden sonra, gerek askeri ve gerekse ekonomik anlamda yenilikler yapmanın zorunlu olduğunu anlamış ve hemen her alanda ıslahat çalışmalarını başlatmıştı. Bu ıslahatlar yapılırken, İttihat ve Terakki Partisi iktidarı, iki önemli bloğa ayrılmış bulunan büyük devletlerle de bir ittifak arayışına girmişti. Bu amaçla daha önce, Maliye Bakanı Cavit Bey önce İngiltere'ye bir öneride bulunmuş, ancak İngiliz Deniz Bakanı Winston Churchill, bu öneriyi kabul etmemişti. İkinci Balkan Savaşı sonrasında Bulgaristan, daha sonra Fransa ve son olarak da Rusya ile bu amaçla yapılan girişimlerden olumlu bir sonuç alınmamıştı.

Avusturya Macaristan Veliahdı François Ferdinand'ın bir suikast sonucunda öldürülmesi üzerine, bu devletle Sırbistan arasında patlak veren savaşın, bir Dünya Savaşı'na doğru ilerlemesi, Almanya'nın, Osmanlı Devleti ile ilgilenmesine neden olmuştur. Avusturya Macaristan aracılığıyla, Almanya ile Osmanlı Devleti arasında yürütülen gizli görüşmeler sonrasında, 2 Ağustos 1914 tarihinde imzalanan Türk-Alman gizli anlaşmasıyla, Osmanlı Devleti bu savaşa doğru önemli bir adım atmıştır.

Birinci Dünya Savaşı başlarında Avusturya Macaristan'ın, Rusya karşısında güç duruma düşmesinin bir sonucu olarak, Osmanlı Devleti'nin bir an önce bu savaşa girmesi gündeme gelince, Almanya Osmanlı Devleti'nin bir an önce savaşa katılarak, Rusya'ya karşı bir cephe açılmasında yarar görmüştür. Bu plânın bir sonucu olarak Akdeniz'deki İngiliz donanmasından kaçan iki Alman savaş gemisi, Goeben ve Breslau'nun, Çanakkale Boğazı'ndan girişlerine izin verilmiş, ardından Alman Amirali Wilhelm Souchon Osmanlı Donanması'nın başına getirilmiştir. Bu gelişmelerin adından, Osmanlı yönetiminin emriyle, 29-30 Ekim 1914 tarihinde, Amiral Souchon'un komutasındaki donanma, Rus limanları Odessa ve Sivastopol'u topa tutmuş, bu olay üzerine Rusya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki Kafkas Cephesi'nde başlayan savaş Osmanlı ordusunun başarısızlığıyla sona ermiştir.

Rusya'nın bu başarısından sonra, Osmanlı Devleti'nin bütünüyle savaş dışı bırakmayı öngören İngiltere Deniz Bakanı Winston Churchill, Çanakkale'de yeni bir cephe açılarak, müttefikleri olan Rusya ile bağlantı kurulmasını istemiş, ısrarla savunduğu bu görüşünü de kabineye kabul ettirmeyi başarmıştır. İngiliz hükümetinin kararını, müttefikleri Fransa'nın da onaylamasıyla, dünya tarihinde önemli bir yeri olan Çanakkale Cephesi açılmıştır.

“VATAN YA DA ÇANAKKALE”

Çanakkale Cephesi'nin Birinci Dünya Savaşı ve Dünya Tarihi bakımından önemli bir yere sahip olduğu konusunda hemen hemen bütün tarihçiler aynı görüştedir. Önce denizde başlayan savaş, daha sonra karada devam etmiştir. Küçük bir coğrafi alanda, dünyanın en güçlü donanmasına ve teknolojik bakımdan çok üstün ordularına karşı Osmanlı Devleti şanlı bir direniş göstermiştir. Çanakkale Savaşı bu açıdan da önemlidir. Çanakkale'de kazanılan bu zaferin, tarihimiz açısından büyük iki büyük facianın- ki bunlardan ilki Balkan bozgunu, ikincisi de Sarıkamış faciası idi- ardından kazanılmış olması, bu başarının önemini daha da arttırmaktadır.

Çanakkale Cephesi, Birinci Dünya Savaşı'nın en yüksek kayıplarının verildiği çarpışmaların yapıldığı yer olması bakımından da önemlidir. Bu Cephe'de verilen kayıplar konusunda yerli ve yabancı kaynakların verdiği bilgiler arasında, küçük farklılıklar olsa da, Türklerin ve İngiliz-Fransız ortak ordusunun kayıpları arasında neredeyse bir denklik olduğu dikkat çekmektedir.

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı sırasında 2.850.000 Mehmetçiği silah altına almış ve bu savaşta toplam kaybı 975.000'i bulmuştur¹. Çanakkale Cephesi'nde verilen kayıplar hakkında kaynaklar birbirinden farklı rakamlar vermektedir. Türk kayıpları ile ilgili olarak Ordu Komutanı Liman von Sanders 66.000 şehit, 152.000 yaralı derken; Albay Tevfik Bıyıklıoğlu Türk tarafında savaşa katılanların toplam sayısının 700.000'i bulunduğunu ve bunlardan 190.000 şehit ve yaralı, 70.000 de hasta olduğunu belirtmektedir. Binbaşı Larcher de İngilizlerin 469.000 askeri bu cephede görevlendirdiklerini, bunlardan 119.000 ölü ve yaralı verdiklerini; Fransızların da 80.000 askerden 26.000 ölü ve yaralı verdiklerini, bu iki

¹ Pierre Renouvin, *Birinci Dünya Savaşı, (1914-1918)*, (Türkçesi: Adnan Cemgil), İstanbul 1982, s. 569

ordudan hastalık nedeniyle hastanelere gidenlerin de 20.873'ü Fransız olmak üzere, 120.000 kişiyi bulduğunu belirtmektedir².

Tarihçi Erol Mütercimler ise, Çanakkale'deki Türk kayıplarının 57.263 şehit olmak üzere, 210-218.000 arasında olduğunu yazmaktadır³. Bu son araştırmada verilen sayılar dikkate alınır, Birinci Dünya Savaşı sırasında şehitlerimizin %22.3'ünün, çatışmaların sekiz ay 14 gün boyunca devam ettiği Çanakkale Cephesi'nde verildiği söylenebilir. Yine Mütercimler'in aktardığına göre; İngiltere ve Fransa, Çanakkale Cephesi'ne toplam 489.000 asker göndermiştir. Bu iki devletin toplam kayıpları 156.725'i ölü olmak üzere, 252.000'i bulmuştur⁴. Bu savaş sonunda her iki tarafın toplam kayıpları ise; 463.000'i bulmuştur.

Bu sayılardan da kolaylıkla anlaşılacağı gibi, Çanakkale Cephesi her iki taraf açısından da çok önemli bir yere sahipti. Bu cephenin açılmasında baş rolü oynayan ve bu konuda İngiliz kabinesini ikna etmeyi başaran Deniz Bakanı Winston Churchill'e göre; İtilaf Devletleri'nin Çanakkale'de başarılı olmaları durumunda;

1- Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul ele geçirilecek ve böylelikle Osmanlı Devleti savaş dışı kalacaktı. Osmanlı'nın savaş dışı kalması durumunda, İttifak devletleri önemli bir güç kaybının yanı sıra, önemli bir stratejik ortaklarını da yitirmiş olacaktı.

2- O yıllarda iç karışıklıkların eksik olmadığı ve Bolşevik muhalefetin giderek güçlendiği Çarlık Rusya'ya maddi ve manevi yardımda bulunabileceklerdi. Bir yandan da Rusya'nın tarım ürünlerinden yararlanabileceklerdi. Böylelikle hem Rusya savaşa devam edebilecek, hem de İngiltere ve Fransa, müttefikleri olan Rusya ile en kısa yoldan bağlantı kurmuş olacaktı. Ayrıca henüz Balkanlarda savaşa katılmamış olan Bulgaristan ve Yunanistan'ın da, İtilaf Devletleri'nin yanında bu savaşa katılmaları ihtimali vardı.

3- İstanbul'un ele geçirilmesi, Batı dünyası için kutsal bir görev gibi algılanmakta idi. Çanakkale için yürütülen kampanyada bu amacın açık izlerini görmek mümkündür.

² Aktaran: Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi, Cilt:III, 1914-1918 Genel Savaşı, Kısım:2, Çanakkale vuruşmaları ve onların tepki ve sonuçları*, Ankara 1955, s. 386.

³ Erol Mütercimler, *Korkak Abdul'den Coni Türk'e Gelibolu*, 10. Baskı, İstanbul 2007, s. 660

⁴ Mütercimler, a.g.e., s. 660-661.

4- Osmanlı Devleti'nin savaş dışı kalmasıyla, Halife de İtilaf Devletleri'nin eline geçecek, Halife'nin yayınladığı “*Cihad Fetvaları*” da etkisiz hale getirilecek ve gerektiğinde Halife, özellikle İngiliz sömürgelerinde ve İslam dünyası üzerinde kullanılabilirdi.

İngiliz Deniz Bakanı Churchill bu hedeflere çok kısa sürede ulaşabileceğini zannetmiştir. Zira üç yıl önce Osmanlı Devleti, Balkan Devletleri karşısında ağır bir yenilgiye uğramıştı. Bu savaş ve sonrasında Türk ordusunun teknik donanımının çok yeterli olmadığı herkes tarafından bilinmekteydi. Üstelik Osmanlı donanmasının durumu perişandı. Zira İtalya'nın Trablusgarp Savaşı sırasında saldırıları engellenememiş, Çanakkale kuşatma altına alınmış, Rodos ve on iki adalar işgale uğramıştı. Bu savaşın ardından çıkan Balkan Savaşları'nda da donanmadan yararlanılamamıştı. Donanmayı güçlendirmek amacıyla, İngiltere'ye halktan toplanan paralarla bedeli peşin ödenerek, Sultan Osman ve Reşadiye adları verilecek olan iki savaş gemisi ismarlanmıştı. Ayrıca aynı yıllarda orduyu ıslah etmek için, Osmanlı ordusunda Alman komutanlara önemli görevler verilmişti. Bütün bunlara rağmen, I.Dünya Savaşı çıktığında, İttihat ve Terakki yönetiminin başlattığı ıslahat çalışmalarından henüz yeterli bir sonuç alınmış değildi.

Bu nedenlerle Churchill'e göre; Osmanlı ordusu dünyanın en güçlü ordularına sahip olan İngiliz ve Fransız orduları karşısında kısa sürede eriyip gider ve bütün bu öngörülen amaçlara en kısa sürede ulaşılabilirdi. Bütün bunları en ince ayrıntılarına kadar hesaplayan Deniz Bakanı Winston Churchill ve Savaş Bakanı Lord Kitchener'in yanıldıkları nokta Türk tarihini iyi bilmemeleri ve Türklerin vatanseverlikleri konusunda yanılığa düşmüş olmalarıydı.

Zira 25 Haziran 1915 tarihinde savaş muhabiri Ashmead-Bartlett General Ian Hamilton'a şu garip öneride bulunmuştu: “*Türk askerlerine adam başına 10 şiling bahşiş verileceği söylenir ve kendilerine dokunulmayıp, affedilecekleri ilan edilirse, her asker silahu ve aletleriyle gelip teslim olur ve ateş hattında dövüşecek kimse kalmaz!*”⁵.

Hamilton bile, muhabirin bu saçma önerisi karşısında şöyle düşünmekten kendini alamayacaktı: “*Sanıyordu ki, bu suretle Türk ordusundan pek çabuk kurtulabiliriz. Merakımı uyandırmıştır; karşımızda Hıristiyanlara karşı bir düşman Müslüman olsa ve kısmen karnı aç olsa, kendisine 10 Şiling verilse ve iyi bir akşam yemeği yedirilip karnı doyurulsa,*

⁵ Ian Hamilton, *Akdeniz Seferi Kuvvetler Başkomutanı, Gelibolu Günlüğü*, (Türkçesi: Osman Öndeş), İstanbul 1972, s. 190

ne yapardı acaba? Mamefihi, dünyada Osmanlı Türkünden başka, bir din uğruna canını fedaya münakaşasız hazır bir millet ve asker yoktur. Asker başına 10 Şiling yerine 50 İngiliz Lirası teklif etsek, yine de suratımıza çarparlar, biz de Dünya'ya rezil oluruz.”⁶.

İngiliz generalin savaştan önce Türkleri hiç tanımadığı anlaşılmaktadır. Ancak savaş sırasında Türklerin vatanseverliği konusunda çok iyi dersler çıkardığı söylenebilir. İşte Çanakkale'yi kurtaran Mehmetçikler, yalnızca vatanlarını korumak görevini başarıyla yerine getirmekle yetinmemişler, aynı zamanda, Türk vatanseverliğinin ne olduğunu da işgalcilerin beyinlerine adeta kazımışlardır.

MUSTAFA KEMAL (ATATÜRK) ÇANAKKALE SAVAŞI'NDA

Yarbay Mustafa Kemal (Atatürk) Çanakkale savaşı'nın başladığı ilk günlerde Sofya Ateşemiliterliği görevinde bulunmaktaydı. Vatani ve arkadaşları savaş halindeyken Mustafa Kemal'in bu görevde kalması elbette düşünülemezdi. O da kendisinden bekleneni yaparak, Başkomutanlık makamında bulunan Enver Paşa'ya başvurarak, cephede rütbesine uygun aktif bir görev isteğinde bulunmuştur. Ancak Enver Paşa, Yarbay Mustafa Kemal Bey'e; *“Sofya Ateşemiliterliği görevinde kalmasının daha uygun olacağını”* bildiren bir yazı göndermiştir. Bu yanıtın mutlu olmayan Yarbay Mustafa Kemal, Enver Paşa'ya şu ikinci yazıyı göndermişti: *“Yurdun savunmasıyla ilgili görevlerden daha önemli ve yüce bir görev olamaz. Arkadaşlarım savaş cephelerinde, ateş hatlarında bulunurken, ben Sofya'da Ateşemiliterlik yapamam. Eğer birinci sınıf zâbit olmak liyakatinden mahrum isem, kanaatiniz bu ise, lütfen açık söyleyiniz.”⁷.*

Yarbay Mustafa Kemal Bey bu başvurusunun yanı sıra; Süleyman Askeri Bey aracılığıyla Enver Paşa'ya *“Irak Cephesi'nde görev almak isteğini”* sözlü olarak iletmesini istemiş, ancak bir süre sonra Süleyman Askeri Bey'in, kendisinin istediği bu göreve komutan olarak atandığını öğrenmişti⁸. Savaşın kısa süreceğini uman Enver Paşa, Sarıkamış Harekati'nin tam bir facia ile sonuçlanmasından hemen sonra, daha İstanbul'a bile gelmeden, Harbiye Nezareti Müsteşarı İsmail Hakkı Paşa'ya bir telgraf çekerek, Yarbay Mustafa Kemal Bey'in bir tümen komutanlığına atanması için emir vermiştir. Bu gelişmenin ardından da, Yarbay Mustafa Kemal Bey, 20 Ocak 1915 tarihinde Tekirdağ bölgesinde bulunan 19.Tümen

⁶ Hamilton, a.g.e., s. 190

⁷ Yusuf Hikmet Bayur, *Atatürk, Hayatı ve Eseri I, Doğumundan Samsun'a Çıkışına Kadar*, Ankara 1970, s. 68

⁸ Bayur, a.g.e., s. 68

Komutanlığı görevine atanmış ve böylelikle, Çanakkale'deki tarihi sınavının ilk adımını atmıştır⁹.

Yarbay Mustafa Kemal Bey, önce birliği ile Maydos'a hareket etmiş, bu birliğe İstanbul'dan gönderilen 72. ve 77. Alaylar da katılmıştır. O sıralarda Maydos'ta bulunan 9. Fırkanın 26 ve 27. Alayları ve bazı bataryalarının da Yarbay Mustafa Kemal Bey'in komutasına verilerek, "*Maydos Bölgesi Komutanlığı*" adı altında önemli bir askeri güç oluşturulmuş ve bu birlik "*Ece*" Limanıyla "*Seddü'l-Bahir ve Morto*" Limanı dahil olmak üzere, aradaki sahilin savunmasıyla görevlendirilmiştir. Yarbay Mustafa Kemal Bey'in, bu birliğin komutanı sıfatıyla, Müstahkem Mevkii Komutanlığı'na bağlı olarak görev yapması uygun görülmüştür. Müstahkem Mevkii Komutanlığı, Esat Paşa'nın Komutanı olduğu Üçüncü Kolordu'ya bağlı idi. Çanakkale'yi savunmakla görevlendirilen Beşinci Ordu Komutanlığı'nın başında ise, 24 Mart 1915 tarihinde Mareşal rütbesiyle Alman General Liman von Sanders atanmıştı¹⁰.

Çanakkale'ye ilk saldırı Alman Amiral Wilhelm Souchon yönetimindeki Osmanlı Devleti donanmasının, Rus limanları Odessa ve Sivastopol'u bombardıman etmesinden 3 gün sonra, yani 3 Kasım 1914 tarihinde yapılmış, tamamıyla bir gövde gösterişinden ibaret olan ve 17 dakika süren bu saldırı sırasında; "*Cephanelikleri eski siyah barutla dolu olan ve taştan bina içinde saklanılan Sedd-ül Bahir Tabyası havaya uçmuş, öbür tabyalar da önemli zararlara uğramış, bu dış tabyalarımız ancak dört gülle atabilmişler ve 5 subayla 80 er kaybetmişlerdir*"¹¹.

İngilizlerin savaş plânı; ortak donanmanın Marmara Denizi'ne girmesi ve "*Bolayır berzahının*" her iki yandan topraklarla dövülerek, "*iki ateş arasında kalan Türklerin buradan atılması*" esasına dayanmakta idi. Bu bölgeye yerleşen İngilizler, Gelibolu Yarımadasını her yandan kuşatarak ele geçirecekler; Karadeniz'e kaçan Türk donanması orada Rusya ya da, bir süre sonra oraya girecek olan İngiliz-Fransız ortak donanması tarafından yok edilecekti. Bu gelişmenin hemen sonra Türkler barış dilemek zorunda kalacaklar veya Anadolu'ya çekilecekler, Osmanlı topraklarından pay almak isteyen Bulgaristan, İtalya ve Yunanistan, İngiltere ve Fransa'nın yanında yerlerini alacaklardı¹². İngiliz Savaş Bakanı Lord Kitchener'e göre; "*Bu gelişmenin ardından İstanbul'a doğru yol alan İtilaf donanmasının savaş*

⁹ Bayur, a.g.e., s. 70

¹⁰ Mustafa Kemal (Atatürk), *Arıburnu Muharebeleri Raporu*, 3. Baskı, (Hazırlayan: Uluğ İğdemir), Ankara 1990, s. 5-6.

¹¹ Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi, Cilt.III, 1914-1918 Genel Savaşı, Kısım:2*, s. 60

¹² Bayur, a.g.e., s. 61

gemilerinin daha dumanı görünür görünmez”, çoğunluğu zaten Müslüman olmayan kentte yaşayan “Hiristiyanlar ayaklanacak, ihtilâl başlayacaktı...” ve bu yerli gayri Müslim halk işgale destek verecekti. Yine İngiliz Bakana göre; “Türkiye çökmek üzereydi, zayıftı. Tek başına Hindistan, Türkiye’yi tek elle yenebilirdi; hem de eli arkasında bağlı vaziyette...”. Kitchener’e göre; bütün bunlar gerçekleştiğinde, “bir muharebenin zaferi değil, bir harbin galibiyeti” söz konusu olabilirdi¹³.

İtilaf Devletleri, 3 Kasım 1914’ten sonraki üç buçuk aylık süre içinde Çanakkale çıkarmasının nasıl ve ne şekilde yapılacağını tartışmakla geçirmişlerdir. Bu sürenin sonunda da 19 Şubat 1915 tarihinde, Çanakkale Boğazı’nın donanma ile geçilmesi için, İngilizlere ait ; Queen Elizabeth, Agamemnon, Irresistible, Lord Nelson, Albion, Triumph, Canopus, Ocean, Swisftsure, Majestic ve Prince gemileri ile Fransızlara ait; Suffren, Bouvet, Gaulois, ve Charlemagne savaş gemilerinin yanı sıra, 14 adet mayın tarama gemisi, 6 muhrip ve Foudr uçak ana gemisinden başka Dublin, Dartmouth, Amethyest ve Saphir hafif kruvazörleri ile 16 muhrip, 5 İngiliz denizaltı gemisi, 2 Fransız denizaltı gemisi ve 6 deniz uçağı taşıyan Arc Royal gemisine görev verilmişti. Müttefik Filosu Koramiral Sir Sackville H. Carden’in emrine verilmiş, İkinci Komutan olarak Amiral de Robeck atanmıştır. Komodor Sir Roger Keyes de Kurmay Başkanlığa getirilmişlerdir. Bu güçlü donanma, İngiliz donanmasının III. Selim döneminde, 19 Şubat 1807 tarihinde Marmara’ya girişinin 108. yıl dönümünde, yani 19 Şubat 1915 tarihinde, saat 9.35’te Kumkale ve Orhaniye tabyalarını bombalayarak işgale başlamış ve kısa bir süre sonra Sedd-ül Bahir ve Ertuğrul tabyalarının da bunlara katılmasıyla saat 14.30’a kadar devam etmiştir. Türk topçusu, menzili dışında yapılan bu atışlara, yeterli karşılığı verememiştir¹⁴.

Bu bombardıman sonrasında umduğunu bulamayan Amiral Carden, önce geri dönüp gitmenin daha uygun olacağını düşünmüştür. Bu gelişmenin ardından, hava koşullarının uygun olmaması nedeniyle, birkaç gün bekledikten sonra, 25 Şubat’ta yeni bir hareket başlatmış ve Türk tabyalarını yok etmeye yönelik bu saldırılar dizisi, 12 Mart’ta kadar sürüp gitmiştir. 12 Mart 1915 tarihinde Çarlık Rusya’nın, Osmanlı toprakları üzerindeki isteklerini İstanbul Anlaşması ile kabul eden İngiltere, Boğazların donanma yoluyla o kadar kolay geçilemeyeceğini anlamış olmalıdır ki, bu defa da işi İttihat ve Terakki Fırkası liderlerinden Talat Paşa ile gizli bir anlaşma yaparak boğazlardan geçmenin daha uygun olacağını öngörmüştür. Bu

¹³ Hamilton, a.g.e., s. 15-18

¹⁴ Mütercimler, a.g.e., s. 109-110

amaçla 15 Mart'ta İngiliz ajanları ile "ülkesinin savaşa zamansız sokulmasından dolayı hoşnut olmayan Talat Paşa", Bulgaristan'ın Dedeağaç Limanı'nda gizlice bir araya gelmişler ve İngiliz ajanları Talat Paşa'ya; "Hükümeti devirmesi, Boğazları Müttefik donanmasına açması, Alman ittifakından çekilmesi karşılığında 4 milyon Sterlin gibi büyük bir rüşvet vermeyi teklif etmişlerdi(r). Oysa vatansever Talat Paşa bu iş için para değil, İstanbul ve Boğazların savaştan sonra da Osmanlı hakimiyetinde kalacağına dair bir güvencenin verilmesini istiyordu. İngilizlerin ise böyle bir güvence verecek durumları yoktu. Çünkü birkaç gün önce İstanbul ve Boğazları, Rusya'ya bırakacaklarına söz vermişlerdi " ¹⁵ *

Bu gizli görüşmelerde uzlaşma sağlanamayınca İtilaf Donanması, bu defa bütün gücünü kullanarak, 18 Mart günü deniz hareketinin en şiddetli saldırısını yapmaya karar vermiştir. Ancak bu tarihe kadar da Türk askeri yetkilileri boş durmamışlar, bir yandan tabyaları takviye ederken, bir yandan da yeni savunma önlemleri almaya özen göstermişlerdi. Bu girişimleri yönetenlerin başında da Yarbay Mustafa Kemal Bey ilk sırayı almıştı. Mustafa Kemal, 18 Mart günü yapılan saldırı sırasında, Seddü'l-Bahir bölgesindeki aldığı önlemleri Cevat Paşa'ya arazi üzerinde göstermek isterken, İtilaf Donanması'nın, Kirte ve Alçı Tepe yönlerinde yaptığı atışların etkisinde kalmışlar, durumun tehlikeli bir hale gelmesi üzerine Maydos'a geri dönmüşlerdir ¹⁶.

Ancak İngiliz- Fransız donanmasının Boğaz'a yaptığı en kanlı deniz saldırısı, 18 Mart 1915 tarihinde gerçekleştirilmiş, bu saldırı sırasında işgal gemileri Boğaz'a girmeyi başarmışlardır. Ancak bu giriş İtilaf Donanması'na çok pahalıya mal olmuş, İngiliz gemilerinden "Irresistible" ve "Ocean" ile Fransız gemilerinden "Bouvet" Türk topçuları tarafından batırılmış, yine İngiliz gemilerinden "Inflexible" ve "Galios" ise savaşamayacak kadar ağır yara almışlardır ¹⁷. Bu deneme sırasında İtilaf Devletleri'nin asker kaybı ise beklentilerinin çok üstünde olmuştur. Başka bir deyişle Türkler, büyük bir zafer kazanırken, işgalci güçler hiç beklemedikleri büyük bir bozgunla karşı karşıya kalmışlardır. 18 Mart 1915 tarihinde kazanılan bu deniz zaferi öylesine büyüktü ki, tarihte Çanakkale Savaşı'nın bir sonucu gibi anılmaya değer görülecekti. Oysa bilindiği gibi

¹⁵ Yuluğ Tekin Kurat, "Çanakkale Savaşına Varan Gelişmeler", ODTÜ 30. Kuruluş Yıldönümü, Çanakkale Savaşları'nın Askeri ve Siyasi Yönü" Sempozyum Bildirileri, 18 Mart 1986, (Derleyen: Mete Tuncoku), Ankara 1987, s. 7-11

(*) İngiltere, 12 Mart 1914 tarihinde, İstanbul, Boğazlar bölgesini Rusya'ya bırakan Gizli İstanbul Anlaşmasını onaylamış bulunuyordu. M.A.

¹⁶ Mustafa Kemal, Arıburnu Muharebeleri, s. 8

¹⁷ Hamilton, a.g.e., s. 33

Çanakkale Savaşı, 1915 yılı sonuna kadar devam etmiştir. Eğer İtilaf Devletleri bu hezimetlerinin anlamını bu bozgun sonrasında kavrayabilirdi, belki de Çanakkale Savaşı her iki taraf için de daha az kayıplarla son bulabilirdi. Çünkü Türklerin bu savaşta kazanmaktan başka çareleri yoktu.

İtilaf Donanması, 18 Mart bozgunu sonrasında Boğazı denizden geçemeyeceğini kesin olarak anlayınca, bu defa da karadan asker çıkarmayı deneyecekti. Yarbay Mustafa Kemal Bey'e göre; bu çıkarmanın iki noktadan yapılma ihtimali vardı. Bu noktalardan biri Sedd-ül Bahir, öteki de Kabatepe civarı idi. Yarbay Mustafa Kemal Bey'e göre; düşmanı karaya çıkarmadan bu noktaları doğrudan doğruya savunmak mümkündü. Kendisi alaylarını bu ihtimali göz önüne alarak, konuşlandırmıştı¹⁸. Oysa 24 Mart'ta Beşinci Ordu Komutanlığı'na getirilen Alman Mareşal Liman von Sanders, aynı görüşte değildi. Ona göre; düşman birliklerinin Saros Körfezi'nden çıkarma yapmaları çok daha yüksek bir ihtimaldi. Bu yüzden ki Mareşal Sanders, büyük kuvvetleri o tarafa kaydırmış, üstelik Yarbay Mustafa Kemal Bey'in 19. Tümenini de, ordunun genel ihtiyatı olarak, Bigalı bölgesinde tutmayı daha uygun bulmuştu. Böylelikle 19. Tümeni ancak kendi buyruğu ile kullanılabileceğinden, 25 Nisan'da esas düşman saldırısına karşı koyacak kuvvet yalnızca bir tümene düşmüştü. Ayrıca bu savunma anlayışına göre; Conkbayırı ve Koca Çimen gibi tepeler bütünüyle savunmasız bırakılmıştı¹⁹.

Düşman, Yarbay Mustafa Kemal Bey'in beklediği gibi, 25 Nisan 1915 tarihinde güneyde Sedd-ül Bahir, Kuzeyde ise Kabatepe'nin az yukarısındaki Arıburnu'na çıkarma yapmıştır. İngilizler, buradaki Türk birliklerini kısa sürede etkisiz hale getirdikten sonra, Conkbayırı ve Koca Çimen tepelerine doğru ilerlemeye başlamışlardır. Bu saldırı ile; *"Yarımadanın ortasından ikiye bölünmesi, Rumeli Tabyalarının çevrilip düşürülmesi ve İstanbul yolunun düşman donanmalarına açılması tehlikesi"* belirmiştir²⁰.

Bu tehlikeli günlerde Yarbay Mustafa Kemal, Başkomutan Vekili ve Genelkurmay Başkanı Enver Paşa'ya, cepheye gelerek Çanakkale hareketinin başına geçmesi için yazdığı mektubunun sonunda şu öneride bulunmuştu: *Vatanımızın müdafaasında kalp ve vicdanları bizim kadar çarpmadığına şüphe olmayan, başta von Sanders olmak üzere bütün Almanların iktidar-ı fikrilerine de itimat buyurmamanızı sureti katiyede*

¹⁸ Mustafa Kemal, *Arıburnu Muharebeleri*, s. 10

¹⁹ Bayur, *Atatürk*, s. 74-75

²⁰ Bayur, *a.g.e.*, s. 75

temin ederim. Bence, bizzat buraya teşrif ederek, umumî vaziyetimizin icabatına göre bizzat sevk ve idare etmeniz münasip olur kardaşım...”²¹.

Bu mektuptan da anlaşılacağı gibi Yarbay Mustafa Kemal, -eski arkadaşı yeni komutanına biraz da eski günlerin hukukuna dayanarak-Osmanlı Devleti için yaşamsal bir önem taşıyan Çanakkale'nin korunmasını yabancı ellere bırakmamasını, savaşta birlikte sırt sırta savaşmayı önerecek, ancak bu girişiminden olumlu bir yanıt alamayacaktı. Yarbay Mustafa Kemal ve bazı arkadaşlarının Alman komutanlara bu denli geniş yetkiler verilmesinden zaman zaman şikayet ettikleri anlaşılmaktadır²². Bu onun vatani konusunda ne denli hassas olduğunun en açık kanıtıdır. Zira tarihte hiçbir yabancı komutanın başka bir ülkeyi, kendi ülkesi kadar canla başla ölümü pahasına savunduğuna tanık olunmamıştır. Bu bakımdan İttihat ve Terakki yönetiminin Birinci Dünya Savaşı sırasında Alman subaylarına bu denli önemli görevler vermesi, oldukça düşündürücüdür.

Bu durumda Yarbay Mustafa Kemal, Kolordu Komutanı Esat Paşa'dan beklediği emri alamayınca, bu defa da Ordu Komutanı Liman von Sanders Paşa ile bağlantı kurmaya çalışmış, ancak onun da Saros Körfezi'ne gittiği haberini almıştır. Arıburnu'na yapılan o günkü düşman saldırısı karşısında, yalnız 9. Tümenin 27. Alayı bulunmakta idi. Tümen Komutanı, Yarbay Mustafa Kemal'den bir tabur göndermesini ister. Bunun üzerine Yarbay Mustafa Kemal, 57. Alay ve bir batarya top ile düşman üzerine yürür, öteki alayları ile kalan topçusuna da derhal cepheye yaklaşması emrini verir. Bu sırada Conk Bayırı'na vardığı zaman, 27 Alayın küçük bir birliğinin geriye doğru kaçtığını görünce, kaçan askerleri durdurur ve askerlerle aralarında şu konuşma geçer:

“-Niçin kaçıyorsunuz?

-Efendim, düşman.

-Düşmandan kaçılmaz.

-Cephanemiz kalmadı.

- Cephanemiz yoksa süngünüz var , dedim.

Ve bağırarak bunlara süngüyü tak! dedim. Yere yatırdım. Aynı zamanda Conk Bayırına doğru ilerlemekte olan piyade alayı ile cebel bataryasının

²¹ Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, Cilt: III, 1914-1922, İstanbul 1978, s. 240

²² Lord Kinross, *Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, (Türkçesi: Ayhan Tezel), 6. Baskı, İstanbul 1978, s. 147

yetişebilen efradının marş marşla benim bulunduğum yere gelmeleri için, yanımdaki emir zabitanı geriye saldı. Bu efrat yere yatınca düşman efradı da yere yattı. Kazandığımız an bu andır... ”²³.

Kısa bir süre sonra haber gönderilen birliklerin yetişmesi ile taraflar arasında çetin bir mücadele başlamıştır. Yarbay Mustafa Kemal'in kendi başına verdiği bu karardan, Ordu Komutanı Liman von Sanders Paşa rahatsız olmuşsa da, verilen kararın doğruluğu karşısında sesini çıkaramamış, tam tersine onun haklılığı karşısında saygı göstermek zorunda kalmıştır. Bu karar da Yarbay Mustafa Kemal'in hem savaş konusunda ne denli öngörü sahibi olduğunu, hem de iyi bir stratejist olduğunu ortaya koymak bakımından önemlidir. Zira verdiği emirle Mehmetçikleri yere yatırdığı zaman, düşman birlikleri de bunu bir yanıltma ve savunma taktiği zannederek, yere yatmışlar ve Mustafa Kemal'in beklediği birliklerin yetişmesi için gerekli olan zaman da kazanılmıştır.

Çanakkale'nin giderek bir cehenneme dönüştüğü bu sırada 57. Alaya Yarbay Mustafa Kemal şöyle bir emir verecekti: “-Ben size taarruz emretmiyorum; ölmeyi emrediyorum...Biz ölünceye kadar geçecek zaman içinde, yerimizi başka kuvvetler ve başka kumandanlar alabilir...”²⁴.

Bu sözler bir acımasızlık örneği değil, büyük bir vatanseverin göz kırpmadan ölüme atılışı olarak algılanmalıdır. Zira daha sonra Yarbay Mustafa Kemal şöyle diyebilecek kadar ölüme ve öldürülmeye karşı olduğunu ortaya koyacaktı: “Harp zarurî ve hayatî olmalı. Hakiki kanaatim şudur; Milleti harbe götürünce vicdanımda azab duymamalıyım. Öldüreceğiz diyenlere karşı, “ölmeyeceğiz” diyerek harbe girebiliriz. Lâkin, hayat-ı millet tehlikeye maruz kalmayınca, harp bir cinayettir.”²⁵.

Yarbay Mustafa Kemal, 25 Nisan'da verdiği başka bir emrinde de 72.Alayın Tabur Komutanı Mahmut Efendi'ye şöyle diyecekti; “Dün icrâsı emr olunan taarruzu nihayete kadar ikmâl edecek ve karşınızdaki düşman siperlerini zapt edeceksin. Göndereceğim taze asker sizi ancak bu şartla tebdil edecek. Askerinizi düşman siperlerini zapt ve işgâl etmek üzere sevk ve tahrik etmeğe adem-i muvaffakiyetiniz veyahut askerinizin bir

²³ Bayur, *Atatürk*, s. 77

²⁴ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Adam Mustafa Kemal I, (1881-1919)*, 6. Baskı, İstanbul 1976, s. 244

²⁵ Mustafa Kemal Atatürk, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt:II, (1906-1938)*, 2.Baskı, Ankara 1959, s. 124

münasebetsizliği halinde, yerinize ikâme olunacak yeni kuvvet evvelâ sizi bertaraf edecek ve ondan sonra yerinize geçecektir...”²⁶.

Yarbay Mustafa Kemal’in bu emrinde de vurgulamaya çalıştığı temel düşünce, vatan savunmasında yanlışlığa ve keyfiliğe yer yoktur. Böyle bir yanlışlıkta bulunanlar, bunun sonuçlarına katlanmak zorundadır.

Yarbay Mustafa Kemal’e göre; Çanakkale’de Türk askeri “*İşte tam bu tercihi yapmakla karşı karşıya bırakıldığı içindir ki, buradaki savaş “kutsal bir vatan savunması”* olmuştur. Çanakkale Savaşı, Türk ve dünya insanlarına “*VATAN*” kavramının ne olduğunu öğretmiştir. Nitekim boğaz boğaza yapılan bu çarpışmalar karşısında İngiliz Başkomutan Ian Hamilton da, Mehmetçiğin kahramanlığı karşısındaki hayranlığını gizlememiş ve şu acı itirafta bulunmuştur: “*Bir komutan için en büyük düşman, etrafa korku salan kimsedir. Türkler, gerçekten cesur ve görüldükleri yerde dehşetli korku yaratıyorlar. Masal kitaplarında değil, ama süngü takmış parıltılar içinde bir uzun insan hattı “Allah ! Allah !” naralarıyla üzerinize koşuyor...*”²⁷.

Hamilton, kendilerinden övgüyle söz ettiği bu kahramanlara karşı; “*Yüksek patlayıcı mermilerle şarj edilmiş 100 librelilik mermileri ve içlerinde 10.000 misket bulunan 15 inçlik şarapnelleri gönderdiklerini*” *böbürlenerek anlattıktan sonra; “Cehennem in örttüğü arazide her şey sükunete döndüğü ve arazi tekrar görüldüğü an, sessizliğin ebedi olduğunu anladık...Uzun süre arandık, baktık Türk askerinden canlı kimse kalmamıştı...*”²⁸ diyerek, vatanlarını ve onurlarını savunmaktan başka suçları (!) olmayan bu kahramanların yok edilişinden duyduğu mutluluğu da gizlemez.

İşte Yarbay Mustafa Kemal’in 57.Alayı da böylesine acımasız bir saldırıya uğramış ve bu Şanlı Alay tek bir canlı Mehmetçik kalmaksızın, işgalciler tarafından yok edilmiş ve tarihin sayfaları arasına adını yazdırmıştır. General Hamilton, 25 Nisan günü yapılan savaşta kendi yandaşları için de şu acı itirafta bulunmaktadır: “*25 Nisan günü her biri mükemmel birlikler olan taburlar eridi, iskelete döndü. Birliklerin gölgesi kaldı âdeta. Dereler gibi kan akarken, sahile nakledilen yüzlerce yaralının miktarı arttıkça, ıstırap içinde düşünüyordum. Vaziyet son derece sinir bozucu idi.*”²⁹.

General Hamilton’un şikayet ettiği bu sahnelerin bir bölümü Mustafa Kemal’in komutası altında savaşan Mehmetçiklerin başarısıydı. Onlar tek bir

²⁶ Mustafa Kemal (Atatürk), *Arıburnu Muharebeleri*, s. 106.

²⁷ Hamilton, *a.g.e.*, s. 125

²⁸ Hamilton, *a.g.e.*, s. 188-119

²⁹ Hamilton, *a.g.e.*, s. 138.

düşünceye odaklanmışlardı: ne pahasına olursa olsun, “Çanakkale Geçilmez!...”

Yarbay Mustafa Kemal'e bu savaşlar devam ederken, 30 Nisan 1915 tarihinde Gümüş İmtiyaz Madalyası verildi³⁰. Ayrıca aynı günlerde Yarbay Mustafa Kemal, Çanakkale'deki bu başarısından dolayı; “Padişahın ve Başkumandan-ı Azamın...selâm-ı şahanelerine ve iltifat-ı şahanelerine mahzar olduğu “ konusunda bir telgraf aldı³¹.

Birkaç gün sonra Yarbay Mustafa Kemal'e, Arıburnu Cephesi'ndeki başarılarından dolayı, Kıta Muharebe Altın Liyakat Madalyası ile ödüllendirildi. 1 Haziran 1915 tarihinden itibaren de rütbesi Yarbaylıktan, Albaylığa yükseltildi³². Albay Mustafa Kemal aynı günlerde Arıburnu Cephesi'nin yeniden yapılandırılması çerçevesinde, 4 Mayıs 1915 tarihinde, arkadaşlarına bir veda mesajı yayınlarak görevinden ayrıldı ve yerine vekâleten, 27. Alay Komutanı Yarbay Şefik (Aker) Bey atandı. Albay Mustafa Kemal'in görevinden ayrılmadan önce de Kolordu Komutanı Esat Paşa'yı, Conk Bayırı'ndaki durumun “ciddiyeti konusunda uyarmayı da ihmal etmediği anlaşılmaktadır³³. Böylelikle Yarbay Mustafa Kemal Bey, 20 Ocak 1915 tarihinde 19. Tümen Komutanlığı olarak başlayan Çanakkale'deki görevinin ilk bölümünü, 26 Temmuz 1915 tarihinde Albay rütbesini alarak, başarıyla tamamlamış oldu.

Albay Mustafa Kemal Bey'i bu defa daha önemli ve zorlu bir başka görev beklemekte idi. Bu yeni atandığı görev Anafartalar Grup Komutanlığı olacaktı. Mustafa Kemal, Liman von Sanders'in emri ile bu görevi devir almak için Çamlık Tekkesi'ne hareket etmiştir³⁴.

Albay Mustafa Kemal'in Anafartalar Grubu Komutanlığı görevi resmen 8 Ağustos 1915 tarihinde başlamış, Çanakkale'deki düşman güçlerinin çekilmeye başladığı bir dönemde, 10 Aralık 1915 tarihinde, sağlık nedeniyle, bu görevinden de ayrılarak, İstanbul'a dönmesiyle sona ermiştir. Albay Mustafa Kemal'in yerine bu göreve vekâleten, Tümgeneral Fevzi (Çakmak)

³⁰ Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri*, 2. Baskı, Ankara 1989, s. 4

³¹ Mustafa Kemal, *Arıburnu Muharebeleri*, s. 115

³² M.Kemal, *a.g.e.*, s. 131. (30) nolu dipnotta adı geçen kaynakta, bu madalyanın verilmiş tarihi yanlışlıkla 17 Ocak 1916 olarak belirtilmiştir. S.4 (M.A.)

³³ M.Kemal, *a.g.e.*, s.186

³⁴ M.Kemal, *a.g.e.*, s. 187

Paşa atanmıştır³⁵. Bu tarihte kısa bir süre sonra da Çanakkale Cephesi kapanacaktı.

Albay Mustafa Kemal Bey'in, Anafartalar Grup Komutanlığı görevine başlamasından sonra, siperler arasındaki mesafeler 30-40 metreye kadar düşmüştü. İtilaf Başkomutanı General Hamilton anılarında, Conkbayırı'ndaki çarpışmalar hakkında şunları yazmaktadır: *"Türkler bu ana kadar işgal ettiğimiz mevzileri geri alamamışlardı. Conk Bayırında Türkler çok iyi bir kumandaya sahipler, bunu ilave etmeliyim. Başlarındaki Generaller bizi baskınla bastırmadıkça yenemeyeceklerini biliyorlar. Haliyle durmadan baskın taarruzu deniyorlar. Zararı yok, ölmeyeceğiz ve asla teslim olmayacağız."*³⁶.

17 Ağustosta durum Hamilton'un birlikleri için daha da vahim bir vaziyet almıştı. Zira General Hamilton, Türklerin kendilerinden daha fazla kayıp vermelerine karşın, başarılı olduklarını endişe dolu şu cümlelerle dile getiriyordu: *"Türkler en tesirli savaşlarını veriyorlar. Mamefih kayıpları bizden fazla. Türklerin maneviyatlarının yükseldiği de aşikardır. Çok mükemmel komuta edilen ve cesaretle dövüşen Türk ordusuna karşı savaşıyoruz. Bir kumarbaz ağzıyla söylemek gerekirse, elimize çok iyi bir şans geçmişti ama, Osmanlı Bankası'nı soyamadık..."*³⁷.

Hamilton 18 Eylül'deki günlüğündeki şu satırlar ise, İngiliz komutanın bütün ümitlerinin söndüğünün açık bir işareti idi: *"Bizim ne subaylarımızda, ne de askerlerimizde görevini başarma inancı kalmamış. Fakat Türklerde her ikisi de yeterince mevcut. Şüpheli yok."*³⁸.

Bu cümleler işgalci güçlerin tükendiğinin bir kanıtı idi. Başka bir deyişle Türkler, adım adım zafere doğru yaklaşırlarken, onlar giderek yenilgiyi kabul etmiş görünüyorlardı. Bu başarısızlığın ardında da General Hamilton, 16 Ekim 1915'de görevinden alınarak, yerine General Charles Munroe atandı. Bu görev değişikliği işgalciler açısından beklenen sonun yaklaştığını göstermekteydi.

Bu arada Çanakkale Cephesi'ni denetlemek üzere gelen Enver Paşa'nın, Anafartalar Grup Komutanı Mustafa Kemal'i ziyaret etmemesi üzerine, buna çok üzülen Mustafa Kemal'in bir aralık istifa ettiğini açıklaması da üzerinde durmaya değer bir noktadır. Canı pahasına kazandığı bunca başarılarına

³⁵ Mustafa Kemal (Atatürk), *Anafartalar Muharebelerine Ait Hatıralar*, İstanbul 1955, s. 116

³⁶ Hamilton, *a.g.e.* s., 237

³⁷ Hamilton, *a.g.e.* s. 243-244

³⁸ Hamilton, *a.g.e.*, s. 264

karşın, Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın kendisini ziyarete gelmemesine üzülen Albay Mustafa Kemal, haklı olarak böyle duygusal bir karar almış, ancak kendisini Mareşal Liman von Sanders'in ricası üzerine bu kararından vaz geçmiştir. Daha da ötesi Mareşal L.von Sanders, Enver Paşa'ya bir mektup yazarak, Mustafa Kemal'in çok başarılı bir komutan olduğunu, mutlaka Onun gönlünü almasını rica etmiş, bunun üzerine Enver Paşa da, Mustafa Kemal'e bir telgraf çekerek, 5.Ordu Komutanı Mareşal Sanders'in bu isteğini yerine getirmiştir. Enver Paşa, bu telgrafında Mustafa Kemal'e "geçmiş olsun dileklerini" ilettikten sonra, "zamanının olmaması nedeniyle kendisini ziyarete gelemediğinden dolayı" üzüntüsünü belirtmiştir. Bu gönül alma olayı sonrasında morali düzelen Mustafa Kemal de, Enver Paşa'ya bir teşekkür telgrafi göndermiştir³⁹.

Albay Mustafa Kemal Bey'in başarıları, o günlerde İstanbul'da ve yurttta büyük yankılar uyandırmıştı. Hatta "*Harp Mecmuası*" Albay Mustafa Kemal Bey'in resmini, renkli bir kapak halinde basarak yayına hazırlamış ancak Enver Paşa'nın; "*Zafer kimsenin değil, Ordunundur...!*" şeklindeki ısrarı üzerine, bu kapak resmi değiştirilerek yeni kapağa, Irak'ta Kut Savaşını kazanan Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa (Kut)'nın (*) resmi konulmuştu⁴⁰. Bu durum da iki arkadaş arasındaki ezeli rekabetin hâlâ devam ettiğini göstermekte idi. Bu rekabetin Mustafa Kemal'in Albaylığa terfi ettirilmesi sırasında ve Generallik rütbesinin bir yıl geciktirilmesinde de yaşandığı anlaşılmaktadır. O tarihlerde 5.Ordu Karargahı 1.Şube Müdür Vekili olarak görev yapan Yüzbaşı (sonradan General) Ali Remzi (Yığıtgüden)'nin anılarına göre; 5.Ordu Kurmay Başkanı Kazım(İnanç)'ı telefonla arayan Mustafa Kemal, ona bu engelleme hakkında şu tarihi uyarıda bulunmuştu: "*Biliyorum, yoluma engeller tertipleniyor. Fakat ben Albay değil, düşünemeyeceğiniz derecede daha büyüğünüz olacağım. Buna göre, gerekenleri ikaz etmeniz yararlı olur...*"⁴¹.

Şevket Süreyya Aydemir'in yazdığına göre; Mustafa Kemal'in generallik rütbesinin geciktirilmesi konusu Talat Paşa'nın bir gün Enver Paşa'yı uyarmasına neden olacak kadar gider ve Talat Paşa'nın bu uyarısına, Enver Paşa şöyle yanıt verir; "*Mustafa Kemal'in Mirlivalığa (Tümgeneral) terfi iradesi cebimdedir. Ama siz onu bilmezsiniz. O hiçbir şeyle memnun olmaz. General olur, korgenerallik ister. Korgeneral olur, Orgenerallik ister. Orgeneral olur, Müşirlik ister. Müşir yaparsınız, bununla da yetinmez,*

³⁹ Aydemir, *Enver Paşa III*, s. 245-247

(*) Halil Paşa, Irak Cephesi'nde Kutu'l-Amara Zaferini kazanan komutan idi. (M.A.).

⁴⁰ Aydemir, a.g.e., s. 247.

⁴¹ Mütercimler, a.g.e.,s.604.

padişahlık ister! Mustafa Kemal'e Enver Paşa'nın bu sözlerini naklettikleri zaman cevabı şu olmuştur: "Ben Enver'in bu kadar zeki ve ileri görüşlü olduğunu bilmezdim..."⁴².

Albay Mustafa Kemal Bey'in bu sözleri, onun çok yüksek idealler peşinde olduğunun bir dış vurumu olarak düşünülebilir ki, tarihin akışı bu sözlerin boşa söylenmediğini ortaya koyacaktı.

Albay Mustafa Kemal'in Anafartalar Grup Komutanlığı sırasında da uzun süren kanlı çarpışmalar yaşanmıştır. Bu çarpışmalar sonrasında artık savaşı kesin olarak kaybettiğini anlayan düşman güçlerinin çekilme hazırlıklarına başladığı günlerde Albay Mustafa Kemal, bu işgalcilerin ellerini kollarını sallayarak yurdumuzdan gitmelerine izin verilmemesini, çekilmekte olan işgalcilere karşı saldırılar yapılarak ağır kayıplar verdirilmesini önermesine rağmen, Mareşal Sanders'in bu çekilmeyi yeterli görmesi nedeniyle, bu konudaki önerisinin kabul edilmediği anlaşılmaktadır⁴³.

SONUÇ

Albay Mustafa Kemal Bey'in Çanakkale Savaşı'nda görev yaptığı her iki komutanlık döneminde de, bu görevlerini başarıyla yürüttüğü anlaşılmaktadır. Bu gelişme ve başarıları kısaca şöyle özetlenmek mümkündür

1- Albay Mustafa Kemal Bey büyük bir vatansever olarak ülkesinin kendisine en çok ihtiyaç duyduğu bir dönemde, hiçbir tereddüt göstermeden gönüllü olarak Çanakkale Cephesi'nde görev isteğinde bulunmuş ve hiç bir sorumluluktan kaçınmaksızın, aldığı her görevi fazlasıyla yerine getirmiştir.

2- Albay Mustafa Kemal Bey, yerine göre kendisinden çok üst rütbedeki komutanlarla –ki buna Mareşal Liman von Sanders de dahildir- gerçek görüşlerini söylemekten çekinmemiş, yüksek bir medeni cesaret örneği vermiştir.

3- Albay Mustafa Kemal Bey, Balkan ve Sarıkamış bozgunundan sonra büyük bir moral çöküntüsü içinde bulunan Mehmetçiğin iyi yönetildiği zaman harikalar yaratabileceğini kanıtlamıştır.

4- Kendisi de Çanakkale'de askeri kariyerinin en iyi şekilde geliştirme ve yeteneklerini kullanma fırsatı bulmuştur. Bu zorlu sınav, adeta Albay Mustafa Kemal Bey'i Milli Mücadele'ye hazırlamıştır. Özellikle Sakarya

⁴² Aydemir, *Tek Adam I*, s. 286-287

⁴³ Bayur, *Atatürk*, s. 101

Savaşı sırasında kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalan ordumuzu kurtaracak önemli deneyimleri burada kazandığı söylenebilir. Çanakkale Savaşı'nda komutan olarak görev yapan bir çok subay ve askerin daha sonra Milli Mücadele'ye katıldıkları ve Çanakkale'de kazandıkları güven ve deneyimlerinden yararlandıkları da bir başka gerçektir.

5- Albay Mustafa Kemal Bey, her zaman ordunun moralini yüksek tutmasını bilmiş, örneğin: kendisine de bir şarapnel parçası isabet ederek, göğsündeki saatini parçalaması karşın, durumu fark edenlerden ses çıkarmamalarını istemiş ve hiçbir şey olmamış gibi ,birliğini yönetmeye devam etmiştir. Başka bir defasında da düşmanın kimyasal gaz kullanması karşısında “*Düşman zehirli gaz kullansa da bize tesir etmez çünkü, onlar ovada biz ise daha yükseklerdeyiz...*”⁴⁴ diyerek, askerlerinin moralini yüksek tutmaya çalışmış ve şans eseri olarak ters yönden esen rüzgarın gazı dağıtması sonrasında, askerler bu kimyasal silahın etkisinde kalmamışlar ve Komutanlarına olan güvenleri artmıştır. Bu durum askerlerin moralini yükseltmiş ve savaşa gücünü arttırmıştır.

6- Albay Mustafa Kemal Bey'in büyük katkılarının olduğu Çanakkale Zaferi İngiltere hükümetini karıştırmış, sonunda kendileri açısından bu facianın mimarı olan Deniz Bakanı Winston Churchill, daha savaş bitmeden istifa etmek zorunda kalmıştır⁴⁵. Türklerin bu zaferini daha sonra Churchill, Londra Büyükelçimiz Fethi Okyar aracılığıyla, Enver Paşa'nın oğlu Emekli Hava Yüzbaşı Ali Enver ile Londra'da yaptığı bir görüşmede; “- *Senin baban Enver Paşa, benim siyasi hayatımı, tam yirmi yıl geriye attı!*”⁴⁶ diyerek, ona sitem etmişti.

7- Albay Mustafa Kemal Bey, Çanakkale Cephesinde kendi rütbesine göre en fazla askere komuta eden Türk komutan olmuş, Anafartalar bölgesi komutanı olduktan sonra buraya gönderilen on bir tümen ve bir atlı tugaya komuta etmiş ve bu birliklerdeki asker sayısı toplam olarak 100.000'i bulmuştur⁴⁷. Bu durum Albay Mustafa Kemal'in kendisine olan güvenin artırmış ve Milli Mücadele döneminde başarılı olmasında moral kaynağı olmuştur.

8- Albay Mustafa Kemal Bey'in sorumluluk anlayışı kendi komuta ettiği alanlarda elde ettiği başarı da etkili olmuştur. Ordu Komutanı Mareşal Liman von Sanders, Albay Mustafa Kemal'in bu sorumluluk anlayışını

⁴⁴ A. Afetinan, *Tarihten Bugün'e*, Ankara 1970, s. 152

⁴⁵ Hamilton, *a.g.e.*, s. 149

⁴⁶ Aydemir, *Enver Paşa III*, s. 220-221

⁴⁷ Bayur, *Atatürk*, s. 96

anılarında şöyle aktarmaktadır; “İlk şeref ikballerini Sirenaik’te (Bingazi sancağı) toplamış olan Mustafa Kemal Bey sorumluluk yüklenmekten korkmayan doğuştan bir şef idi. 25 Nisan sabahı 19’ncu Tümeniyle kendiliğinden düşmana saldırmaya karar verdi, onu kıyıya sürdü ve sonra üç ay boyunca kendisine yapılan çetin saldırılara inatçı ve sarsılmaz bir karşı koymada bulundu. Onun azmine tam olarak güvenebilirdim.”⁴⁸.

Albay Mustafa Kemal’e göre ise, bu tür sorumlulukları almak her vatansever için kutsal bir görevdir. Onun deyimiyle; “Böyle bir sorumluluğu yüklenmek kolay iş değildi; ama zaten vatanım mahvolduktan sonra ben de yaşamamaya karar vermiş olduğum için, bu sorumluluğu büyük bir onurla üzerine almıştı.”⁴⁹.

8- Başta Albay Mustafa Kemal olmak üzere, bütün Türkler, bu savaşta bazı ön yargılı yazarların anlattıklarının tersine olarak, Batılı işgalcilere bir çok davranış ve eylemleriyle insanlık dersi vermişlerdir. Örneğin: Amiral Keyes anılarında şunları yazmaktadır; “Türkler çok civanmertlik gösterdiler. Kıydan yaralıların taşındıklarını gördükleri vakit bunlar kayıklara bindirilinceye kadar ateş kesiyorlardı...” Triumf zırhlısı batarken de “Civanmert (Chevaleresques) Türkler cankurtaran kayıkları ateşleri altına almaktan sakındılar.”⁵⁰.

Çanakkale’de savaşırken sağ kolunu kaybeden Fransız Komutan General Gouraut da anılarında aynı konuda şu görüşlere yer vermektedir: “Kendileriyle yaralandığım sırada Türkleri önce yüksek askerlik vasıflarıyla tanıdım. Onlar yürekli ve civanmerttirler. Onlar orada toplarının menzili içine girip yaralıları taşıyan hastane gemileri üzerine ateş etmiyorlardı...”⁵¹.

Bu ve benzeri örnekler Türklerin amaçlarının düşmanlarına daha çok kayıp verdirmek niyetiyle hareket etmediklerini, vatanlarını korumaktan başka bir düşünce taşımadıklarını açıkça ortaya koymaktadır. Türkler böyle hareket etmekle, işgalcilere aynı zamanda bir de insanlık dersi vermiş oldular.

9- İşgal donanmasının Çanakkale’yi geçememesi sonucunda, Osmanlı Başkenti İstanbul kurtulmuş ve savaşa devam edebilmiştir. Bir İngiliz resmi tarihçisinin deyimiyle; “Tek bir tümen komutanının (Albay Mustafa Kemal) üç ayrı seferde kazandığı başarıların, sadece bir savaşın gidişi üzerinde

⁴⁸ Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi III*, s. 296

⁴⁹ Kinross, *Atatürk*, s. 147

⁵⁰ Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi III*, Kinross, a.g.e., s. 298

⁵¹ Bayur, a.g.e., s. 298

değil, bütün bu seferin akıbeti hatta bir milletin kaderi üzerinde bu derece derin etki bırakması, tarihte eşi çok az görülmüş bir olaydır.”⁵².

10- Mustafa Kemal Çanakkale Cephesi'nde askerlerine ölmeyi emrederken, acımasız bir komutan gibi mi davranmıştır? sorusu akla gelebilir. Onun, 1915 yılı Ağustosunda savaş meydanında Türk şehitlerini ve düşman ölümlerini gördüğü zaman, “hayatının en acı dakikalarını yaşamış olduğunu gözleri yaşararak” anlattığını, manevi kızı tarihçi Prof. Dr. Afetinan anılarında aktarmaktadır.

11- Ayrıca Albay Mustafa Kemal Bey, Çanakkale'de gösterilecek en küçük bir zayıflığın, bir milletin kaderini değiştireceğinin farkında olarak savaşmış ve askerlerine bu konuda şunları söylemişti; “Benimle beraber burada muhabere eden askerler kat'iyyen bilmelidir ki, uhdemize tevdi edilmiş namus vazifesini tamamen ifa etmek için, bir adım geri gitmek yoktur. Hâb-ü istirahat aramanın, bu istirahatten yalnız bizim değil, bütün milletimizin ebediyen mahrûm kalmasına sebebiyet verebileceğini cümlenize hatırlatırım. Bütün arkadaşlarımın hem fikir olduklarına ve düşmanı tamâmen denize dökmeden yorgunluk asârı göstermeyeceklerine şüphe yoktur.”⁵³

Bu sözler de Albay Mustafa Kemal Bey'in savaştaki görevi bir namus borcu olarak kabul ettiğini ve bu savaş sırasında en küçük bir dinlenme uykusunun bile, bütün bir milletin sonsuza kadar bu dinlenmeden yoksun kalacağına bilincinde olduğunu ortaya koymaktadır.

12- Mustafa Kemal'in de Komutan olarak görev yaptığı Çanakkale Zaferi'nin kazanılmasının, Birinci Dünya Savaşı'nın iki yıl uzamasına neden olduğu, İngiltere ve Fransa'nın müttefikleri olan Rusya ile boğazlar yoluyla bağlantı kuramadıkları ve bu gelişmelerin Rusya'daki muhaliflerin Çara karşı işini kolaylaştırdığı, Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'nin yanında yer almasında etkili olduğu da bilinen gerçeklerdir⁵⁴. İngiliz yazar Alan Moorehead, Gelibolu adlı kitabında, Albay Mustafa Kemal Bey'in, Çanakkale'deki rolü konusunda şu önemli saptamada bulunmaktadır; “O genç ve dâhi Türk Şefinin (Mustafa Kemal'in) o esnada orada bulunması, müttefikler bakımından talihin en acı darbelerinden biridir.”⁵⁵.

13- Çanakkale Zaferi'nin ünlü komutanı Albay Mustafa Kemal Bey, Milli Mücadele'de Yunan ordularını denize döktükten sonra, bu defa da

⁵² Kinross, a.g.e., s. 158

⁵³ Afetinan, a.g.e., s. 155

⁵⁴ Mete Tuncoku, Çanakkale 1915, Buzdağının Altı, Ankara 2002, s. 99-100

⁵⁵ Aktaran: Aydemir, Tek Adam I, s. 271

İtilaf Devletleri adına Çanakkale'nin de içinde yer aldığı tarafsız bölgeyi işgal eden İngiliz General Harrington ile karşı karşıya kalmıştır. Türk ordusunun bu bölgeye girmesi durumunda General Harrington'a, hükümetinin; “*Türk kuvvetleri tarafsız bölgeye girerlerse ateş ediniz!*” şeklinde emir vermesine karşın, Harrington, bu emri yerine getirmeyerek⁵⁶, İtilaf güçleri belki de ikinci defa Türkler karşısında yenilmekten son anda kurtulmuştur. Zira artık İngiliz generalleri Çanakkale savaşından beri Türkleri çok iyi tanıyorlardı ve şanslarını bir defa daha zorlamak istememişler, barış yapılması konusunda hükümetlerini zorlamışlardır.

Sonuç olarak söylemek gerekirse, Osmanlı Devleti tarihin sahnesinden silinirken, dünyanın en güçlü orduları karşısında çok büyük bir zafer kazanmıştır ki, bu zaferin bütün onuru Çanakkale Cephesi'nde görev alan bütün komutanlarla birlikte işgalcilere karşı bedenlerini siper eden Mehmetçiklere aittir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Mustafa Kemal (Atatürk), *Arıburnu Muharebeleri Raporu*, 3.Baskı, Hazırlayan:Uluğ İğdemir, Ankara1990

Mustafa Kemal (Atatürk), *Anafartalar Muharebelerine Ait Hatıralar*, İstanbul 1955

Mustafa Kemal Atatürk, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt:II, (1906-1938)*, Hazırlayan: (Nimet Unan), 2. Baskı, Ankara 1959

A. Afetinan, *Tarihten Bugün'e*, Ankara 1970

Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa, Cilt:III, 1914- 1922*, İstanbul 1978

Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Adam Mustafa Kemal,Cilt: I, (1881-1919)*, 6. Baskı, İstanbul 1976 .

Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi, Cilt:III, (1914-1918), Genel Savaşı, Kısım:2*, Çanakkale vuruşmaları ve onların tepki ve sonuçları, Ankara 1955

Yusuf Hikmet Bayur, *Atatürk, Hayatı ve Eseri I, Doğumundan Samsun'a Çıkışına Kadar*, Ankara 1970

Abdurrahman Çaycı, “Çanakkale ve Gelibolu Yarımadasının Atatürk'ün Askerlik Kariyerindeki Yeri”, *Çanakkale Savaşları Sebep ve Sonuçları Uluslar arası Sempozyumu*, Çanakkale, 14-17 Mart 1990, Ankara 1993

⁵⁶ Abdurrahman Çaycı, “Çanakkale ve Gelibolu Yarımadasının Atatürk'ün Askerlik Kariyerindeki Yeri”, *Çanakkale Savaşları Sebep ve Sonuçları Uluslar arası Sempozyumu*, Çanakkale, 14-17 Mart 1990, Ankara 1993, s. 55-66

Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri*, 2. Baskı, Ankara1989

Ian Hamilton, *Akdeniz Seferi Kuvvetler Başkomutanı, Gelibolu Günlüğü*, (Türkçesi: Osman Öndeş), İstanbul,1972

Lord Kinross, *Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, (Türkçesi: Ayhan Tezel), 6. Baskı, İstanbul 1978

Yuluğ Tekin Kurat, "Çanakkale Savaşına Varan Gelişmeler", *ODTÜ 30. Kuruluş Yıldönümü, Çanakkale Savaşları'nın Askeri ve Siyasi Yönü" Sempozyum Bildirileri*, Mart 1986, (Derleyen: Mete Tuncoku), Ankara1987

14. Erol Mütercimler, *Korkak Abdul'den Coni Türk'e Gelibolu*, 10.Baskı, İstanbul 2007

Pierre Renouvin, *Birinci Dünya Savaşı, (1914-1918)*, (Türkçesi: Adnan Cemgil), İstanbul1982

Mete Tuncoku, *Çanakkale 1915, Buzdağının Altı*, Ankara 2002